

**УТВАРЭННЕ ВАЕННЫХ ТЭРМІНАЎ
У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ**

*Белорусский национальный технический университет,
г. Минск, Республика Беларусь*

Утварэнне ваенных тэрмінаў адбываецца па пэўных законах словаўтварэння, якія дзейнічаюць у сучаснай беларускай лігара-турнай мове. Аднак лінгвістычныя працэсы, якія працякаюць у агульнанароднай мове і ў галіне ваеннай тэрміналогіі, маюць свае спецыфічныя рысы. Ваенная сфера моўных зносін накладвае свае асаблівасці на адбор і характар выкарыстання ў маўленні слоў, прызначаных для выражэння сукупнасці ваенных намінацый, якія складаюць паняццёвы апарат ваеннай навукі і дзейнасці ўзброеных сіл.

Ваенныя тэрміны ўтвараюцца рознымі спосабамі: лексіка-семантычным, марфалагічным і сінтаксічным.

1. Лексіка-семантычны спосаб грунтуецца на тэрміналагізацыі агульналітаратурных слоў, інакш кажучы, агульналітаратурная лексема набывае новы статус тэрміналагічнай адзінкі.

У межах лексіка-семантычнага спосабу вылучаюцца метафарызацыя і метанімізацыя. Большасць ваенных тэрмінаў узнікла на аснове метафарычнага пераносу, заснаванага на падабенстве па форме (*рукаў, кішка*), функцыі (*магазін*), размяшчэнні (*крыло, хвост, пята*) і інш. Пры метанімізацыі другасныя значэнні вынікаюць з асацыятыўных сувязей, што ўзнікаюць пры намінацыі адной моўнай адзінкай дзеяння і яго выніку (*кіраванне, перадача*), дзеючай асобы і вырабу (*пашыральнік*), дзеяння і месца (*раз'езд*), дзеяння і выніку (*запальванне, загароджванне*) і інш.

2. Марфалагічны спосаб утварэння тэрмінаў, пры якім новыя назвы ўзнікаюць на базе ўжо існуючых слоў (асноў) і словаўтваральных афіксаў, выступае адной з асноўных крыніц папаўнення тэрміналагічнай лексікі. Вытворныя найменні любой тэрмінасістэмы, у тым ліку і ваеннай, з'яўляюцца вынікам такіх словаўтваральных працэсаў, як афіксацыя і складанне. Да **афіксацыі** адносяцца наступныя падтыпы:

– суфіксальны (найбольш прадуктыўны): *батальённы, патрульны*. Большасць ваенных тэрмінаў утвараецца пры дапамозе наступных суфіксаў: -к- (*наводка, разведка*), -н- (*ротны, дыверсійны*), -іст- (*радыст, артылерыст*), -нн- (*камандаванне, пікіраванне*), -энн- (*-енн-*) (*апавяшчэнне, данясенне*), -льнік- (*узрывальнік, абмежавальнік*), -чык- (*наводчык, аўтаматчык*), -ав- (*залпавы, паравы*).

– прэфіксальны: *антыдэтанатар, дэблакада, дэактывацыя*;

– прэфіксальна-суфіксальны: *беспілотны, прыстрэлка*;

– нульсуфіксальны: *акон, абстрэл, прыцэл, прарыў, разлік*.

Да **складання** адносяцца:

– асноваскладанне: *авіясувязь, радыёсетка, авіязвяно*;

– словаскладанне: *самалёт-снарад, пісталет-кулямёт, капсуль-запальнік, штаб-кватэра*;

– складана-суфіксальны: *зброяносец, авіяракетны, адназародны, аднаякарны, гранатамётчык*;

– абрэвіяцыя: *ВПС – ваенна-паветраныя сілы, ПДВ – паветрана-дэсантныя войскі, ФВК – фільтра-вентыляцыйны камплект, САУ – самаходная артылерыйская ўстаноўка*.

Састаўной часткай ваенных тэрмінаў, утвораных шляхам складання, часта выступаюць грэка-лацінскія часткі ў значэнні прыметнікаў: *авія-* (*авіякулямёт, авіябрыгада*), *аўта-* (*аўтамат, аўтабранявік*), *мота-* (*мотапехота, мотастралковы*), *контр-* (*контратака, контрміна*), *радыё-* (*радыёмаскіроўка, радыёнавігацыя*) і інш. У тэрмінах, утвораных такім спосабам, могуць спалучацца словаўтваральныя элементы класічнай і заходне-еўрапейскай моў (*авіяматор, радыёпароль*), класічнай і беларускай моў (*авіязвяно, контрпадрахтоўка*), толькі класічных моў (*дазіметр, піратэхніка, радыётэхнічны*).

Сярод суцэльнааформленых тэрмінаадзінак у ваеннай тэрміналогіі сустракаюцца і складаныя найменні чыста славянскага паходжання: *ваеннаабавязаны, скорастрэльнасць, агнямёт, бяздольны, дальнабойны, агульнавайсковы*.

3. Сінтаксічным спосабам утвараюцца ваенныя тэрміны шляхам рознага тыпу спалучэнняў кампанентаў (састаўныя тэрміны): *процімінная абарона, баявая тэхніка, парашутна-дэсантны полк, пункт пастаяннай дыслакацыі*.

Сярод ваенных тэрмінаў-словазлучэнняў выдзяляюцца двух-, трох- і шматкампанентныя намінацыі. Сярод іх найбольш прадуктыўнымі з’яўляюцца двухкампанентныя тэрміны, пабудаваныя па мадэлі “прыметнік + назоўнік”: *стралковы ўзвод, разведвальны атрад, вайсковае злучэнне, працітанкавая артылерыя, ручная граната, ракетная дывізія, тылавая разведка, ядзерная міна, ядавітадымная хваля*. Даволі часта ўжываюцца і тэрміны, утвораныя па мадэлі “назоўнік + назоўнік”: *гарызонт зброі, сектар абстрэлу, паласа наступлення, узаемадзеянне войск, далёкасць палёту*; радзей – па мадэлі “назоўнік + назоўнік з прыназоўнікам”: *граната з радыёўзрывальнікам, ініцыятыва ў баі*.

У ваеннай тэрміналогіі ўжываецца значная колькасць полікампанентных тэрмінаў, якія складаюцца з трох або чатырох слоў, пабудаваных па розных мадэлях: *лінейная рота сувязі, асколачна-фугасная авіяцыйная бомба; спецыяльны атрад хуткага рэагавання, плоская зона зенітнага агню*.

Тэрміны-словазлучэнні з пяці і больш кампанентаў у ваеннай тэрміналогіі непрадуктыўныя. Яны з’яўляюцца складанымі найменнямі, утворанымі на базе двух- або трохчленных словазлучэнняў.

УДК 37.03

Синькевич В.Н.

ТИПЫ ЗАДАЧ ДЛЯ ДИАГНОСТИКИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПРИ ВЫБОРЕ ПРОФИЛЯ ОБУЧЕНИЯ

*Белорусский национальный технический университет,
г. Минск, Республика Беларусь*

Математика востребована во многих областях профессиональной деятельности, что определяет широкий выбор обучающимися ее в качестве профильного предмета. Математика является первым профильным предметом вступительных испытаний для 39,9 % и вторым для 26,4 % специальностей учреждений высшего образования в Республике Беларусь. Она необходима не менее чем в 86,4 % профессиональных областей (согласно Общегосударственного классификатора РБ).